

IN MEMORIAM

THOMAS MATHIESEN (1933 – 2021)

U subotu 29. maja preminuo je u Oslu pionir sociologije prava u Norveškoj i jedan od vodećih kriminologa sveta Thomas Mathiesen. U štumom saopštenju koje je izdao Univerzitet u Oslu¹ navodi se da je u periodu 1953–1955. studirao sociologiju na Univerzitetu Viskonsin u SAD, kako je doktorsku tezu *Odbrana nemoćnih* odbranio je 1965. na Univerzitetu u Oslu. Kao i da su u svetu priznati njegovi radovi o kažnjavanju, zavodskim ustanovama, o abolicionizmu u domenu kaznene reakcije i neophodnosti zaštite ljudskih prava svakog čoveka, a naročito onog koji je suočen sa mehanizmima formalne reakcije na zabranjena ponašanja.

Jedan je od osnivača Norveškog udruženja za kaznenu reformu (KROM) i učestvovao je do poslednjih dana svog života u aktivnostima ove organizacije koja verovatno nema pandan u svetu. Jer organizovanje godišnjih konferencija u nekom od norveških zimskih turističkih centara na kojima iskustava i probleme, kao i predloge za unapređenje rada kaznenih ustanova ravnopravno razmenjuju pripadnici zavodske administracije, osuđenici i predstavnici Ministarstva pravde (nekada i ministri lično) je nešto što na drugim meridijanima deluje kao utopija.²

Mathiesen je duže od pola veka bio ne samo vodeća intelektualna figura, nego i aktivni učesnik u javnim debatama i akter niza građanskih pokreta za zaštitu obespravljenih. Zato je (uz brojne nagrade za naučni doprinos,³ dobitnik i onih za građansku hrabrost.⁴ Radovi su mu, kako navode kolege sa Odseka za kriminologiju i sociologiju prava, prevedeni na švedski, danski, nemački, engleski, italijanski, španski, srpski i mandarinski jezik.

Oni koji pročitaju pomenuto saopštenje zapaziće da se pominju i prevodi na srpski jezik i ovde počinje drugi deo ovog nekrologa koji neće biti tako krut i lapidaran kao ono.⁵ Pisac ovog teksta seća se da je u nastojanju da u okviru Edicije CRIMEN Pravnog fakulteta UB našim čitaocima približi fundamentalna kriminološka

1 <https://www.jus.uio.no/ikrs/english/about/news/2021/mathiesen-in-memoriam.html>.

2 Čak ni u ostalim skandinavskim zemljama, ovakve debatne forme usmerene ka humanizaciji uslova života lica lišenih slobode nisu pustile koren.

3 Nagrada Denis Carroll, Nagrada za životno delo Norveškog udruženja za sociologiju ...

4 Nagrada Zola.

5 Još kraće je saopštenje Univerziteta Viskonsin na kome je Mathiesen studirao sociologiju – <https://www.uwalumni.com/alumni-notes/professor-in-sociology-of-law-thomas-mathiesen-has-passed-away/>. U njemu se, za razliku od saopštenja Nordijskog istraživačkog saveta za kriminologiju (*Nordic Research Council for Criminology*) – <https://www.nsfk.org/blog/in-memory-of-professor-thomas-mathiesen-1933-2021/> – ne pominje na koje sve jezike su mu radovi prevedeni.

dela došao na ideju da zamoli profesora Mathiesena da nam odobri prevod njegove čuvene monografije *Prison on Trial*.⁶ Odgovor je stigao za nekoliko dana. Njen autor je bio oduševljen idejom da ta knjiga bude dostupna i našim čitaocima; zbog toga se 2016. pod naslovom *Zatvor na optuženičkoj klupi* kao 38. po redu pojavila u odličnom prevodu Nikole Vujičića i Aleksandre Lozić. U Pogovoru pod naslovom *Thomas Mathiesen – kritičar kazne zatvora i Polioptikon društva* ukazano je kako se radi o jednoj od najargumentovanijih kritika zatvaranja kao kazne u svetskoj kriminološkoj literaturi. Takođe, da je Mathiesen u drugim radovima ukazao na opasnosti koje za ljudska prava predstavlja težnja vladajućih struktura da uvedu sveopšti nadzor nad stanovništvom, mnogo razrađeniji od Panoptikona o kome su pisali Bentham i Foucault (zato ga on i naziva Polioptikonom). Sve vreme dok je trajao rad na prevodu, profesor Mathiesen se interesovao u kojoj se fazi nalazimo, a kada je primio primerak knjige istakao je kako mu se posebno dopada naslovna strana na kojoj se nalazi prva evropska „prava” penitencijarna ustanova (čuveni Rasphuis u Amsterdamu, osnovan 1596.) i jedna moderna kaznionica: bio je zadovoljan što je i na taj način vizuelno pokazano da su ključni problemi zatvaranja kao kazne ostali od prvih do današnjih ustanova tog tipa.⁷

Uz čestitke za Novu 2019. godinu, profesor Mathiesen je predložio da, ako smo za to zainteresovani, prevedemo i njegovo delo *Cadenza – A professional autobiography* koja je neposredno pre toga objavljena u Londonu.⁸ Nevolja je bila u tome što je knjiga dosta obimna (366 strana), a onda je Profesor predložio da izaberemo delove za koje smatramo da su za naše čitaoce najzanimljiviji. Izabrali smo sledeće rešenje: u knjizi *Kadencia – Profesionalna autobiografija*,⁹ nalazi se predgovor *Thomas Mathiesen – život posvećen zaštiti slabih* u kome je, uz ocenu celokupne misaone zaostavštine ovog velikana društvenih nauka i kriminologije,¹⁰ dat i rezime Uvoda i prvih šest poglavlja originalnog izdanja u kojima autor izlaže o sociologiji kao suprotstavljenoj nauci; njegovim iskustvima tokom Drugog svetskog rata; o tome kako se ljubav prema Americi pretvorila kasnije u veliko razočarenje; najzad, i o svojim studijama u toj zemlji. Milica Vujančić je izuzetno uspešno prevela ostalih šesnaest poglavlja koja pokazuju sa kojom posvećenošću je Mathisen činio sve da zaštiti integritet nauke, spreči zloupotrebe – od takvih koje se pokušavaju na međunarodnim kongresima, do onih kojima vladajući sloj u njegovoj zemlji nastoji da zanemari vitalne interese manjinskih etničkih grupa u korist profita preduzimača koji ne haju za to koliko doprinose uništenje čovekove okoline; o brutalnosti policije; o njegovom angažovanju protiv ulaska Norveške u Evropsku uniju; o tome da je policija godinama vodila njegov dosije koje su popunjavali svojim dojavama ljudi za koje je verovao da su na istoj – strani pravde i istine.

6 Izdao je u Londonu, 1990. SAGE Publ.

7 Jedino ga je bunilo to što je njegovo ime na koricama napisano transkribovano a ne u originalu (jer, kako je napisao „ja sam rođen i umreću kao Thomas Mathiesen, a ne kao Tomas Matisen“), ali mu je objašnjeno da su pravila u izdavačkoj delatnosti u Srbiji takva da se na naslovnim stranama imena stranih autora moraju transkribovati.

8 U izdanju kuće EG Press Ltd.

9 To je 45. monografija u Ediciji CRIMEN.

10 U knjizi *Pedeset ključnih mislilaca u kriminologiji / Fifty Key Thinkers in Criminology* (eds. Hayward K., Maruna S., Mooney S., London, 2010.) nalazi se i prilog o doprinosu Mathiesena razvoju ove nauke koji je napisala Yvonne Jewkes.

Kada je knjiga objavljena, poslali smo je na Univerzitet u Oslu na kome je Mathiesen i posle penzionisanja 2013. bio profesor emeritus. Ovaj put, odgovor je veoma kasnio. Nekoliko meseci stigao je mail jednog od dvojice njegovih sinova koji je saopštio da je otac narušenog zdravlja i da ga je zato zamolio da napiše kako se raduje knjizi i kako će jedan njen primerak, kao i onaj prethodni prevod, biti na počasnom mestu u Biblioteci departmana za kriminologiju.

A onda je objavljena vest da nas je napustio jedan izvanredan naučnik i još veći autentični (neprofitni) humanista. Iskreni borac za sve marginalizovane i obespravljene.¹¹ Uz žaljenje što će kriminolozima ubuduće nedostajati njegov dar da na originalan način dovede u pitanje mnogo toga što se o oblasti kaznene reakcije već vekovima smatra prirodnim i nespornim, neku vrstu utehe predstavlja činjenica da su dela ovog autora dostupna čitaocima na ovim prostorima i što je za života mogao da vidi koliko se njegove ideje i životni angažman ovde vrednuju.

Dorđe Ignjatović

11 Tu crtu možda je stekao u najranijoj mladosti živeći u porodici koja je od šire familije godinama bila odbačena jer su njegov otac, Norvežanin i majka Amerikanka bili bliski srodnici.